

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.111>

УДК 336.221

О. Б. Чорненко,

к. е. н., доцент,

доцент кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0900-4003>

ОПОДАТКУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

O. Chornenka,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Foreign Economic and Customs

Activities, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

TAXATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES: CURRENT STATE AND PROBLEMS

В статті розкрито проблематику оподаткування зовнішньоекономічної діяльності підприємств у логіці повного операційного циклу, від контрахування до митного оформлення, валютних розрахунків, бухгалтерського обліку та податкової звітності. У межах дослідження

визначено ключові податкові події, які постають під час імпорту та експорту, і систематизовано їх вплив на собівартість, ліквідність та швидкість поставок. Водночас доведено, що критичні втрати підприємств не рідко формуються не ставками платежів, а якістю даних, узгодженістю документів, і відсутністю внутрішніх протоколів взаємодії між закупівлями, логістикою, фінансовим підрозділом та юридичною службою. Разом із цим обгрунтовано, що митна вартість, класифікація товару та підтвердження походження являються базовими точками ризику, які здатні запускати ланцюг коригувань, затримок і донарахувань. У роботі встановлено, що для експорту вирішальним фактором стає доказовість факту вивезення та повна узгодженість номенклатури в усіх первинних документах, адже будь-які розбіжності послаблюють податкову позицію підприємства. Разом із цим охарактеризовано міжнародний контекст операцій з нерезидентами, де посилюється роль документування економічного змісту послуг, ділової мети, а також контрольованості внутрішньогрупових цін.

For enterprises, taxation of foreign trade transactions is not only a question of the amount of payments, but also a factor in the speed of delivery, liquidity, predictability of cost and competitiveness in the markets of the European Union and other trading partners. The purpose of the study is to determine the current state of taxation of foreign economic activity of enterprises, and to substantiate the key problems of its application from the perspective of risks, documentation and controllability of tax consequences. The object of the study is the system of taxation of foreign economic activity of enterprises, including customs payments, value added tax, currency settlements and the procedure of tax control. The article reveals the issues of taxation of foreign economic activity of enterprises in the logic of the full operational cycle, from contracting to customs clearance, currency settlements, accounting and tax reporting. The study identified key tax events that occur during import and export, and systematized their impact on cost, liquidity, and speed of deliveries. At the same time, it was proven that critical losses of

enterprises are often formed not by payment rates, but by data quality, document consistency, and the lack of internal protocols for interaction between procurement, logistics, the financial department, and the legal department. At the same time, it was substantiated that customs value, product classification, and confirmation of origin are basic risk points that can trigger a chain of adjustments, delays, and additional charges. The work established that for exports, the decisive factor is the evidence of the fact of export and full consistency of the nomenclature in all primary documents, since any discrepancies weaken the tax position of the enterprise. At the same time, the international context of transactions with non-residents is characterized, where the role of documenting the economic content of services, business purpose, and controllability of intragroup prices is enhanced.

Ключові слова: *оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, імпорт, експорт, митна вартість, класифікація товарів, країна походження, валютні розрахунки, податковий контроль, аудит, ризики.*

Keywords: *taxation of foreign economic activity, import, export, customs value, classification of goods, country of origin, currency calculations, tax control, audit, risks.*

Постановка проблеми. Для підприємств оподаткування зовнішньоторговельних операцій являється не лише питанням суми платежів, а й чинником швидкості постачання, ліквідності, прогнозованості собівартості та конкурентоспроможності на ринках Європейського Союзу й інших торговельних партнерів. Відтак, будь-які зміни у валютному регулюванні одразу впливають на практику контрактів, строки розрахунків і можливість виконання зобов'язань, зокрема у 2026 році Національний банк України задекларував подальше пом'якшення низки валютних обмежень для підтримки роботи бізнесу, що прямо стосується зовнішньоекономічних операцій. Разом із цим, митно-податкові режими не рідко змінюються під впливом санкційної політики та безпекових обмежень, наприклад уряд

продовжив до 31 грудня 2026 року заборону на імпорту окремих товарів з росії та дію підвищених мит, а це створює для підприємств потребу оперативно переглядати ланцюги постачання, класифікацію товарів і фінансові моделі контрактів.

Формулювання мети Мета дослідження полягає у визначенні сучасного стану оподаткування зовнішньоекономічної діяльності підприємств, і в обґрунтуванні ключових проблем його застосування з позиції ризиків, документування та керованості податкових наслідків. Об'єктом дослідження являється система оподаткування зовнішньоекономічної діяльності підприємств, включно з митними платежами, податком на додану вартість, валютними розрахунками та процедурою податкового контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглянемо декілька ключових науково-практичних напрацювань за темою нашого дослідження [1-10]. П.Б. Юр'єва [1] аналізує зовнішню торгівлю країни крізь призму глобальних трансформацій і пропонує аналітичний інструментарій, який допомагає відстежувати структурні зміни потоків експорту та імпорту. С.М. Маталка [2] у колективній монографії розглядає управління ефективністю зовнішньоекономічної діяльності підприємств, акцентуючи на організаційних механізмах, показниках результативності та управлінських рішеннях. К.О. Назарова [3] досліджує синергію внутрішнього та зовнішнього аудиту, підкреслюючи необхідність узгоджених процедур контролю і прозорості інформаційних потоків. Т.В. Микитенко [4] розкриває вплив європейської інтеграції на зовнішньоекономічну діяльність, демонструючи, як зближення з європейськими правилами змінює умови торгівлі, вимоги до підприємств та регуляторні орієнтири. Н.І. Дорош [5] розглядає оцінювання ризиків при проведенні аудиту, акцентуючи на логіці виявлення ризикових зон та доказовості висновків.

Основні результати дослідження. Так, оподаткування зовнішньоекономічної діяльності підприємств охоплює весь ланцюг дій від підготовки контракту до відображення операції у звітності, і саме тому воно

прямо впливає на собівартість, ціну продажу, ліквідність та швидкість поставок. У зовнішній торгівлі податкові наслідки формуються одночасно трьома площинами, митними платежами, податком на додану вартість, а також податками, що залежать від виду доходу та статусу контрагента. Для імпорту критичною являється митна вартість, класифікація товару та підтвердження походження, оскільки від них залежать ставки мита, акцизного податку для окремих груп товарів, а також база нарахування податку на додану вартість під час ввезення. Для експорту, разом із цим, визначальними стають документальне підтвердження фактичного вивезення товарів, узгодженість номенклатури у первинних документах та коректне відображення курсових різниць і доходів у фінансовому результаті (табл.1).

Таблиця 1. Податкові наслідки імпорту та експорту

Компонент оподаткування	Як він працює у зовнішньоекономічній операції	Найтипівіші помилки і чому вони постають
Мито	При імпорті мито збільшує фактичну ціну ввезеного товару, воно включається у витрати і впливає на конкурентоспроможність ціни. При експорті мито зазвичай не нараховується, проте можуть діяти спеціальні режими для окремих товарів	Неправильний код товару, спрощений опис без технічних характеристик, розбіжності між інвойсом і декларацією, відсутність доказів щодо витрат доставки, що включаються у митну вартість
Податок на додану вартість при імпорті	Податок на додану вартість під час ввезення сплачується у зв'язці з митним оформленням і безпосередньо впливає на грошовий потік у день оформлення. Далі він може формувати податковий кредит, але лише за умови правильних документів	Підприємство сплачує податок, але не отримує очікуваного податкового ефекту через помилки у реквізитах, некоректну номенклатуру, або через те, що документи надходять із запізненням і період уже закритий
Нульова ставка податку на додану вартість при експорті	Для вивезення товарів важливим є підтвердження факту вивезення. Якщо документи неповні або мають розбіжності, податкова позиція слабшає, а відшкодування або зарахування податку може затягнутися	Не рідко постає проблема, коли у транспортних документах одна назва товару, а у контракті інша. Далі виникають запити контролюючих органів, і підприємство змушене відновлювати ланцюг доказів
Акцизний податок для підакцизних товарів	Для визначених категорій товарів акцизний податок суттєво підвищує суму платежів при імпорті і впливає на кінцеву ціну. Він потребує точного визначення характеристик товару, що можуть впливати на ставку	Помилки виникають через відсутність деталізації характеристик, або через використання даних постачальника без перевірки. У результаті ставка може бути застосована неправильно, і постають донарахування та штрафні наслідки
Курсові різниці і податок на прибуток підприємств	Валютні розрахунки формують курсові різниці, які впливають на фінансовий результат. Далі це відображається у податку на прибуток підприємств. Важливо узгоджувати бухгалтерський підхід із реальними умовами платежів	Ризик постає, коли оплата і постачання рознесені у часі, а внутрішній облік не має чіткого порядку переоцінки. Тоді фінансовий результат стає нестабільним, і важко пояснювати його під час перевірки

Сформовано автором

Разом із цим, найбільші проблеми виникають не тоді, коли підприємство не знає ставок або формул, а тоді, коли у внутрішньому

середовищі підприємства немає узгодженого процесу, хто і коли готує документи, перевіряє дані, погоджує зміни ціни та відповідає за комунікацію з митними брокерами і банком. У практиці зовнішньоекономічних операцій ризики не рідко концентруються у деталях, інкотермс умови поставки, розподіл витрат на транспорт і страхування, бонуси та знижки, гарантійні заміни, повернення товару, зміна партії або комплектації. Якщо ці деталі не зафіксовані, митна вартість стає спірною, а будь-яке коригування автоматично змінює суми платежів і створює напруження з грошовим потоком. Додатково, у зовнішній торгівлі важливо чітко розмежовувати операції з товарами та з послугами, тому що для послуг нерезидента ключовим стає місце постачання, а для виплат нерезидентам постає питання, чи потрібно утримувати податок у нашій країні, і які документи потрібні для застосування міжнародних договорів (табл.2).

Таблиця 2. Карта ризиків, які виникають через документи, дані та процеси

Ризикова зона	Як виглядає ситуація в реальній роботі підприємства	Що втрачає підприємство у часі або грошах
Митна вартість і коригування	Постачальник надає знижку або бонус, але у документах немає логіки ціноутворення. Частина витрат на доставку оплачують окремо, і немає узгодженого пояснення, чи включати їх у базу.	Вантаж може затриматися, сума платежів зростає, підприємство змушене перераховувати собівартість, а фінансовий підрозділ витрачає час на пояснення і додаткові документи.
Класифікація товару за кодом	Закупівельник описує товар коротко, митний брокер обирає код за аналогією, а у новій партії змінена комплектація або функції.	Неправильна ставка мита, додаткові вимоги щодо дозволів або сертифікації, зупинка оформлення, ризик штрафних наслідків при виявленні помилки.
Походження товару і преференції	Сертифікат походження оформлений формально, а виробничий ланцюг складний. Підприємство не перевіряє критерії достатньої переробки.	Втрата преференцій, донарахування мита, суперечки щодо доказів, підвищення витрат і невизначеність у ціноутворенні.
Послуги нерезидента і нематеріальні виплати	Акти виконаних робіт містять загальні фрази, без результату та конкретики. Далі складно довести економічний зміст послуги і місце її постачання.	Ризик втрати податкового ефекту, донарахування, довгі листування з контролюючими органами, і додаткове навантаження на юристів та фінансистів.
Розрив між митними даними та бухгалтерським обліком	Митна декларація оформлена, але бухгалтерія отримує документи пізно або у різних форматах. Номенклатура у обліку відрізняється від митної номенклатури.	Пізнє закриття періоду, ручні коригування, збільшення ризику помилок у звітності, складність підготовки до перевірки.

Сформовано автором

Для підприємств, що працюють у групі компаній або мають значні обороти з нерезидентами, актуальними стають підходи до трансфертного ціноутворення, коли потрібно обґрунтовувати, що ціни або маржинальність відповідають ринковому рівню. Разом із цим, міжнародні тенденції протидії розмиванню бази оподаткування підвищують увагу до документування ділової мети, економічного змісту операції та реальності руху товарів і послуг. У зовнішній торгівлі важливо враховувати й організаційний аспект, у компаніях з великою кількістю контрактів без системи управління даними навіть невелика помилка в одному елементі, наприклад у визначенні виду послуги або у формулюванні умов виплати, запускає ланцюг ризиків від банку до митниці і податкового контролю (табл.3).

Таблиця 3. Система управління оподаткуванням зовнішньоекономічної діяльності

Складова системи	Що саме потрібно зробити у внутрішньому середовищі підприємства	Який результат стає відчутним для бізнесу
Контрактний стандарт і чек лист угоди	Перед підписанням контракту перевіряти предмет договору, умови поставки, структуру ціни, порядок знижок, порядок коригувань, а також пакет документів, який постачальник зобов'язаний надати. Для послуг нерезидента додавати вимогу деталізованого результату.	Менше спорів щодо митної вартості, швидше оформлення, менше екстрених запитів на документи, сильніша доказова позиція при податковому контролі.
Довідник товарів і довідник описів	Створити єдине джерело правди щодо коду товару, опису, характеристик, походження, вимог до сертифікатів, а також типових витрат, що впливають на митну вартість. Заборонити використання довільних назв у інвойсах і актах.	Скорочення затримок на митниці, менше коригувань, стабільніша база платежів, швидша звірка з бухгалтерією і менше ручної роботи.
Реєстр митних декларацій і пакет документів у день оформлення	Запровадити правило, що митна декларація, підтвердження сплати, інвойс, пакувальний лист, транспортні документи та сертифікати потрапляють до бухгалтерії у день оформлення, у єдиному форматі і з контрольним переліком.	Менше помилок у звітності, швидше закриття періоду, менше ризику втрати податкового ефекту, краща готовність до перевірок.
Протокол операцій з нерезидентами	Для кожної виплати нерезиденту готувати короткий внутрішній висновок, який пояснює вид доходу, податкові наслідки, документи для застосування міжнародного договору, а також перелік доказів економічного змісту.	Менше ризику донарахувань, швидша відповідь на запити, прозора податкова позиція, нижче навантаження на команду під час перевірки.
Календар контролю строків і відповідальностей	Вести календар платежів, строків поставок, строків подання звітності і внутрішніх звірок. Закріпити відповідальних, щоби процес не залежав від однієї людини.	Зменшення операційного хаосу, менше штрафних наслідків через пропуски строків, краща прогнозованість грошових потоків і витрат.

Сформовано автором

Найсильніший ефект надає формалізація процесів, контрактні стандарти, довідники номенклатури, єдиний реєстр митних декларацій, календар валютних розрахунків, а також внутрішні протоколи взаємодії між

закупівлями, логістикою, бухгалтерією та юридичною службою. Разом із цим, важливо визначити власників процесів, хто відповідає за правильність коду товару, хто підтверджує походження, хто контролює відповідність інвойсу контракту, хто зберігає пакет доказів щодо послуг нерезидента, і хто проводить регулярну звірку митних даних з обліком. Для підприємств середнього та великого розміру доречно використовувати рішення на базі застосованих цифрових технологій для централізації документів і контролю версій, але лише разом із чіткими правилами якості даних, інакше автоматизація лише швидше рознесе помилку по системі. Водночас, на рівні управління ризиками варто переходити від виправлення наслідків до профілактики, тобто до попередньої перевірки контрактів і номенклатури до відвантаження, а також до підготовки стандартних пояснень для банку, митниці та податкових перевірок.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Митна сфера проходить етап реформування та гармонізації законодавства з правом Європейського Союзу, а обговорення нової редакції Митного кодексу та уточнення кола відповідальних осіб за сплату митних платежів показують, що регуляторне середовище залишається динамічним і потребує фахового аналізу для практичного застосування. Разом із цим, на підприємства тиснуть міжнародні податкові тенденції, зокрема підхід до мінімального рівня оподаткування великих міжнародних груп на рівні 15%, а також посилення вимог до прозорості операцій і протидії штучному переміщенню прибутків між юрисдикціями, що прямо зачіпає трансфертне ціноутворення, структурування контрактів і документальне підтвердження економічної суті операцій. Додатковою складністю являється розвиток процедур і сервісів на базі застосованих цифрових технологій у митному адмініструванні та суміжних державних органах влади, що водночас може надавати прискорення оформленню, але й підвищує вимоги до якості даних, комплаєнсу та внутрішнього контролю підприємства.

Література

1. Юр'єва П.Б. Зовнішня торгівля країни в умовах глобальних трансформацій: аналітичний інструментарій. Інфраструктура ринку. 2019. № 29. С. 51–57.
2. Маталка С. М. Управління ефективністю зовнішньоекономічної діяльності підприємств : колективна монографія. Луганськ : Ноулідж. 2011. 210 с
3. Назарова К. О. Синергія внутрішнього та зовнішнього аудиту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.09. Київ, 2016. 40 с.
4. Микитенко Т.В. Вплив європейської інтеграції на зовнішньоекономічну діяльність. Приазовський економічний вісник. 2019. № 6(17). С. 13–16.
5. Дорош Н. І. Оцінювання ризиків при проведенні аудиту. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2017. № 4. С. 40 – 47.
6. Зінченко А.В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи. 2021. № 5. С. 168-172.
7. Зибарева О.В., Кравчук І.П. Формування механізму мережевої економіки на підприємствах: монографія. Чернівці: Технодрук, 2020. 276 с.
8. Зибарева О.В. Управління ризиками бізнес-проектів в умовах цифровізації. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 2023, (10). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-04-09>
9. Штангрет А., Силкін О., Шляхетко В. Трудова міграція як зовнішня загроза для кадрової безпеки підприємства. № 10(38), 2024. *Наукові інновації та передові технології*. С. 190-201. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-190-20](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-20) (дата звернення: 11/06/2025)
10. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(Вип.37), 2024. *Наукові інновації та передові технології*. С. 227-237. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237) (дата звернення: 11/06/2025)

References

1. Yurieva, P. B. (2019), "Foreign trade of a country under global transformations, analytical toolkit", *Infrastruktura rynku*, vol. 29, pp. 51-57.
2. Matalka, S. M. (2011), *Upravlinnia efektyvnistiu zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv* [Management of the effectiveness of enterprises' foreign economic activity], Noulidzh, Luhansk, Ukraine.
3. Nazarova, K. O. (2016), "Synergy of internal and external audit", Abstract of Doctor dissertation, Economy, Kyiv, Ukraine.
4. Mykytenko, T. V. (2019), "Impact of European integration on foreign economic activity", *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 6(17), pp. 13-16.
5. Dorosh, N. I. (2017), "Risk assessment in auditing", *Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt*, vol. 4, pp. 40-47.
6. Zinchenko, A. V. (2021), "Modern problems and prospects for the development of domestic enterprises' foreign economic activity", *Biznes, innovatsii, menedzhment, problemy ta perspektyvy*, vol. 5, pp. 168-172.
7. Zybareva, O. V., & Kravchuk, I. P. (2020), *Formuvannia mekhanizmu merezhevoi ekonomiky na pidpriemstvakh* [Formation of a network economy mechanism at enterprises], Tekhnodruk, Chernivtsi, Ukraine.
8. Zybareva, O. V. (2023), "Risk management of business projects under digitalization", *Problemy suchasnykh transformatsii, seriia ekonomika ta upravlinnia*, vol. (10). DOI <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-04-09>
9. Shtangret, A., Silkin, O., & Shliakhetko, V. (2024), "Labor migration as an external threat to enterprise personnel security", *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii*, vol. 10(38), pp. 190-201, DOI 10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-201.
10. Shtangret, A., & Silkyn, O. (2024), "Security aspects of personnel management in a hyperdynamic external environment", *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii*, vol. 9(37), pp. 227–237.

Отримано редакцією журналу / Received: 10.02.26

Прорецензовано / Revised: 14.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 19.02.26